

vycházela a především bych se pokusila ukázat jak Scottová pracuje s kategorií gender, a co je podle ní genderová analýza. Ve druhé části příspěvku bych se zaměřila na problematiku práce s pojmem gender, vycházet budu při tom z pozdějších prací Joan Scottové, ve kterých se zabývá problematikou definování a používání pojmu gender v devadesátých letech a kritikou binarity pojmů pohlaví × gender (rod). V samém závěru se pokusím nastínit tradici užívání pojmu gender v českém prostředí. Článek je spíše rekapitulační a předem se omlouvám těm, pro které je opakováním notoricky známého.

Nejdříve tedy k tomu, proč Joan Scottová k zavedení kategorie gender v rámci historického výzkumu přistoupila. V zájmu přesnosti dodejme, že Joan Scottová samozřejmě nebyla první, kdo pojem gender v rámci historického výzkumu použil. Její práce s tímto pojmem si však zaslouží pozornost proto, že zároveň s jeho zavedením nabídla inspirující ucelenou koncepci, ve které gender figuruje jako analytická kategorie. V druhé polovině osmdesátých let reflektovala již Scottová celou řadu výzkumů, které souhrnně nazvala ženskými dějinami (*women's history*) a podrobně jednotlivé směry analyzovala ve shodně nazvané studii (*Women's history*⁵). Zde se jimi nebudu podrobně zabývat. Jako zásadní nedostatek vidí neustálé setrvávání ženských dějin na okraji historiografie, ženské dějiny – at' už se jedná o dějiny feministického hnutí, nebo o dějiny žen v obecnější rovině, charakterizované jako dějiny ženského prožívání, či proud, pro nějž je podle Scottové rozhodující zviditelnění ženy, dosud vytěsňené z dějin – jsou v této době (v osmdesátých letech) chápány jako něco, co nemá s rozhodujícím proudem historiografie nic společného. O jejich marginalizované pozici svědčí například místo, které je jim vyhrazeno v učebnicích dějepisu. Rozhodující mocenské pozice patří historikům zabývajícím se politickými či hospodářskými dějinami, to je pole, kde se rozhoduje o historiografii. Ženské dějiny jsou chápány jako jakýsi přívažek, kterým se obvykle zabývají ženy a který řeší ženské problémy. Scottová vyjadřuje většinový názor historiků na ženské dějiny takto: „Ženy měly dějiny oddělené od dějin mužských, proto nechme feministky, at' se zabývají ženskými dějinami, my se jimi zabývat nemusíme.“ Nebo: „ženské dějiny jsou o pohlaví a rodině, a je třeba se jimi zabývat odděleně od politických a hospodářských dějin.“⁶ Hlavním cílem Scottové je v této době tedy odstranění

marginální pozice ženských dějin a vytvoření jakéhosi zaštitujícího konceptu a především nového, alternativního výkladu dějin bořícího mýtus ženských dějin jakožto přívažku či separátní sféry a inkorporujícího problematiku pohlaví do „velkých“, tj. politických a hospodářských dějin. Scottová se pokusila tento úkol vyřešit zavedením kategorie gender. Předem však upozorňuje, že výzkum genderu nemá být chápán jako výzkum sociálních vztahů pohlaví v minulosti a nemá se stát synonymem pro studia charakterizovaná do té doby jako *women's history*. V takovém případě by kategorie gender neřešila žádný z problémů, kvůli kterým se zdála být Scottové přínosnou, a především by nebyla analytickou kategorií, ale jedním z témat výzkumu. Bádání by se opět omezilo na problematiku žen, dětí a rodiny, a výzkum by tak zůstal výzkumem jakési marginální oblasti dějin.

Jak tedy Scottová vymezuje kategorii gender a proč vlastně hovoří o genderu jako o kategorii? Gender je pro Scottovou analytickou kategorií podobně jako například třída. Není tedy jen záležitostí žen či rodiny, ale prostupuje celou společností, je jejím pilířem. Scottová definuje gender ve dvou vzájemně spjatých rovinách a ve své definici zároveň nabízí i možnosti historického výzkumu, tedy otázky, které je možné si při genderové analýze (výzkumu genderu) pokládat:

1. gender jako konstitutivní (základající) prvek sociálních vztahů, založený na vnímaných rozdílech pohlaví a
2. gender jako prvotní způsob označování mocenských vztahů.⁷

Jako konstitutivní prvek sociálních vztahů, tj. jako základ veškerého jednání ve společnosti (např. v naší společnosti není možné existovat bez označení muž/žena), zahrnuje gender čtyři navzájem provázané aspekty, které ovlivňují to, jakým způsobem gender vnímáme, jak je nám předkládán jako něco neměnného, jak ho sdílíme s ostatními členy společnosti či jak se sami/y cítíme být mužem či ženou. Za prvé jsou to kulturně platné symboly, které vyvolávají mnohé, často protichůdné reprezentace (jako příklad uvádí Scottová Evu a Marii jako symboly ženy v západní křesťanské tradici). Za druhé je to normativní koncept, který vyhláší interpretace významu symbolů a pokouší se limitovat a ovládat jejich metaforické možnosti. Normativní koncepty jsou vyjádřeny v náboženských, výukových, vědeckých, právních a politických doktrínách a typicky nabývají formu fixovaných binárních opozic, kategorických a jasných tvrzení o významu mužského a ženského, mužskosti a ženskosti. Normativita ustanovuje jakoby stálé, konstantní pravdy, jež prezentuje jako neměnné, a zároveň potlačuje alternativní

⁵ Joan W. SCOTT, *Women's history*, in: Táž, *Gender and the politics of history*, New York 1999, s. 15–27.

⁶ „Women had a history separate from men's, therefore let feminists do women's history which need not concern us“; „women's history is about sex and the family and should be done separately from political and economic history“ Táž, *Gender and the politics of history*, s. 20.